

РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕСЯТИКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Тетяна Ремех,

кандидат педагогічних наук,
завідувач відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
e-mail: remehatayana@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-5666-6640

У статті розкриваються завдання й функції сучасного підручника історії для учнів ліцею. Сформульовано, що компетентісно орієнтований підручник є моделлю навчання, заснованого на компетентісному підході. Наголошено на концептуальних засадах конструювання та особливостях компетентісно орієнтованого підручника як основного засобу навчання десятикласників історії. Обґрунтовано можливості підручника для формування предметної історичної компетентності учнів у сукупності хронологічного, просторового, інформаційного, логічного та аксіологічного компонентів. Наведено приклади завдань підручників історії України, що уможливають розвиток компонентів предметної історичної компетентності.

Ключові слова: компетентісний підхід; компетентісно орієнтований підручник; предметна історична компетентність; підручник історії України.

Постановка проблеми. В основах Стандарту освіти Нової української школи представлено трьохелементну модель компетентісного підходу в освітньому процесі, ґрунтованому на потребах учня XXI століття. Ця модель уналежнює: вміння, позначені через дієслово «практикую»; знання, що учень опановує й «розуміє навіщо»; ставлення – цінності, смисли, досвід, погляди, висловлені учнем словами «вірю», «люблю», «можу», «прагну», «не боюся помилитися» [1, с. 12].

У Законі України «Про освіту» компетентність схарактеризовано як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає спроможність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність. Зазначено, що формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, забезпечує досягнення мети середньої освіти [2].

Наголосимо, що освітній процес спрямований як на формування ключових компетентностей, визначених нормативними документами в галузі освіти, так і на формування й розвиток галузевих (предметних) компетентностей – результатів навчання учнів того чи іншого предмета відповідно до його специфіки. При цьому «формування очікуваних результатів навчання термінами компетентнісного підходу в рамках конкретної галузі – це формулювання місії кожної галузі, що передбачає функціональність, розмаїття, гнучкість та варіативність освітнього процесу» [1, с. 11].

Дидактичне забезпечення проектування й реалізації оновленого змісту освіти на основі компетентнісного підходу висуває вимогу створення «нового покоління шкільних підручників, побудованих на компетентнісних, діяльнісних засадах, які дають можливість забезпечити індивідуалізацію навчання, сприяють творчому розвитку особистості» [3, с. 4].

Сьогодні підручник залишається чільним засобом навчання учнів попри те, що освіта спирається на інформацію різних джерел [4, с. 174]. Він відображає основні елементи системи навчання як-от цілі, зміст, форми та методи, й уможливує реалізацію їх на практиці [3, с. 26]. Пристанемо до думки про те, що компетентнісно орієнтований підручник має виступати інструментом організації активної пізнавальної діяльності учнів, засобом демонстрації застосування нових технологій, що мотивують учня на оновлення знань відповідно власних освітніх потреб [5, с. 426].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що в освітніх документах відсутнє визначення структури предметної історичної компетентності (*дали по тексту – ПІК (авт.)*). Окремі дослідники цього питання вважають, що компоненти ПІК знаходяться на етапі науково-методичного становлення. Однак у низці праць учених і методистів останніх років таких як О. Пометун [4], Н. Гупан [4], В. Власов [4], Ю. Малієнко [6] та ін. з'ясовано й детально описано структуру ПІК та схарактеризовано її складники (про що йтиметься далі в нашому дослідженні).

Хронологічні питання компетентнісного уроку з історії розглядають В. Власов [7], Д. Десятов [8], Т. Малецька [9]. Проблеми формування просторової компетентності в системі досліджено В. Власовим [7]. Становлення інформаційної компетентності, пов'язаної з дослідницькими підходами у навчанні історії, розробляють І. Мороз та П. Мороз [10]. Формування логічної компетентності учнів спирається на філософсько-психологічні дослідження про пам'ять С. Максименка [11]. Аксіологічні проблеми навчання учнів порушують у своїх працях Ю. Малієнко [6], С. Трубочева [5] та ін.

Проведені нами дослідження (опитування вчителів історії, анкетування учнів 10-11 класів, аналіз підручників історії України для учнів ліцею) фіксують низький рівень компетенізації змісту окремих підручників історії та недостатнє використання їх потенціалу в навчанні учнів предмета. Крім того, значна кількість

учителів історії сприймають підручник виключно як джерело інформації, що ускладнює відбір методів роботи з ним, або ж заміняють роботу з підручником іншими методами, не використовуючи наявний потенціал навчальної книги в організації навчання учнів.

Мета статті. Дослідження спрямоване на розкриття можливостей підручника історії для формування предметної історичної компетентності учнів ліцею в сукупності її складників. Метою статті є дослідити, як учитель має використовувати методичний апарат підручника історії та як організувати роботу учнів із його окремими елементами.

Виклад основного матеріалу. В основу нашого дослідження покладено тезу про те, що компетентнісно орієнтований підручник є сучасною моделлю навчання, заснованого на компетентнісному підході.

Ключовим поняттям дослідження визначаємо поняття *предметна історична компетентність*, що уявляємо як спроможність учня самостійно осмислювати історію й культуру України в контексті світового історичного процесу та адекватно оцінювати соціальний і моральний досвід минулих поколінь. На думку О. Пометун, така компетентність «має сприяти формуванню (розвитку, розкриттю потенціалу) учня як громадянина України, соціально адаптованої та відповідальної особистості» [4, с.24-25].

Ураховуючи особливості вивчення історичного навчального матеріалу, структура ПІК уналежнює хронологічний, просторовий, інформаційний, логічний та аксіологічний компоненти, узагальнені нами в таблиці 1 [4, с. 25-26].

Таблиця 1

Складники та вияви предметної історичної компетентності учня

Складник (назва)	Суть <i>Здатність учня:</i>	Вияви <i>Учень уміє:</i>
хронологічний	орієнтуватися в історичному часі	розглядати суспільні явища в розвитку та конкретно-історичних умовах; зіставляти історичні події, явища з періодами/епохами, орієнтуватися в науковій періодизації історії; використовувати періодизацію для пізнання історичного процесу
просторовий	орієнтуватися в історичному просторі	співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країн та їх природними умовами; на основі карти визначати причини й наслідки історичних подій, процесів, явищ, основні тенденції міжнародних відносин і місце в них України, пов'язані з геополітичними чинниками; на основі карти характеризувати історичний процес та його регіональні особливості

інформаційний	працювати з джерелами історичної інформації	критично аналізувати, порівнювати, інтерпретувати, оцінювати історичні джерела та відбиті в них історичні факти, пояснювати їх на основі інформації з різних джерел; виявляти тенденційну інформацію й пояснювати її об'єктивність чи необ'єктивність; користуватись довідковою літературою, Інтернетом для пошуку інформації; систематизувати історичну інформацію, складаючи різного роду таблиці, схеми та різні типи планів; виявляти контрверсійні точки зору, визнавати і сприймати різноманітність; будувати усні й письмові висловлювання щодо історичних фактів і постатей, історичної теорії
логічний	аналізувати, пояснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції	визначати і застосовувати поняття як інструмент пізнання нового; зіставляти і порівнювати явища і процеси; визначати причини, сутність, наслідки і значення історичних явищ та подій, суттєві зв'язки й тенденції історичного розвитку; формулювати на основі фактів висновки та обґрунтовувати їх; аналізувати, синтезувати й узагальнювати інформацію в різних формах та в певній системі; проводити нескладні дослідження, проектуючи власну діяльність
аксіологічний	формулювати версії й оцінки історичного руху і розвитку	порівнювати, пояснювати, узагальнювати, критично оцінювати факти і діяльність осіб на основі набутих знань, власної системи цінностей, загальнолюдських і національних цінностей; виявляти протиріччя в позиціях, різні інтереси, потреби соціальних груп і окремих осіб й оцінювати їхню роль в історії; оцінювати тенденції й напрями історичного розвитку, версії і думки про минуле, визнаючи необ'єктивність окремих джерел

Поєднаємо два аспекти нашого дослідження – окремі положення теорії формування ПІК та практику її реалізації в підручниках історії України для учнів 10 класу.

Скажемо на те, що підручник з історії передбачає шляхи реалізації таких його типових функцій як інформаційної, мотиваційної, розвивальної та виховної, що здійснюється через його текстовий, позатекстовий та допоміжні компоненти.

Утім, сьогодні підручнику притаманні й інші функції. Він призначений бути засобом організації вчителем максимально ефективної пізнавальної діяльності учнів та забезпечувати формування/розвиток ПІК і ключових компетентностей учнів (знання, вміння й навички, ставлення до подій, явищ і процесів та розвиток емоційно-ціннісної сфери учнів [4, с. 176].

Зазначимо, що підручник історії виконуватиме місію засобу формування ПІК тоді, коли в освітньому процесі він виступатиме: по-перше, носієм історичної інформації; по-друге, засобом засвоєння знань; по-третє, засобом організації

самостійної роботи учнів та, по-четверте, інструментом навчання, розвитку та виховання особистості учня й формування його предметних компетенцій [12, с.142].

На думку низки дослідників цієї проблеми, сьогодні «підручник, особливо для старших класів, є структурованою в логіці науки інформацією, яка майже не враховує освітні потреби і особистісні смисли учнів» [4, с. 175]. У контексті компетентнісного підходу роль підручника не має зводитися лише до джерела інформації – це насамперед путівник самостійного навчання і практики учнів та засіб організації освітнього процесу вчителем. Тому в підручнику має бути представлений арсенал методик та інструментів, які дають змогу вчителю організувати пізнавальну діяльність учнів так, щоб вони могли досягти актуальних освітніх цілей.

Ми також суголосні з усталеною в літературі думкою про те, що в навчальних книгах з історії має бути реалізована й така вимога до сучасного підручника, як багатоперспективність – висвітлення різних шляхів історичного досвіду, історії тих чи тих соціальних, політичних, національних, професійних груп, що уможливорює розгляд учнями історичного процесу з різних позицій.

Для унаочнення наших наукових розвідок нами обрано підручники історії України для учнів 10 класу (рівень стандарту) двох авторських колективів: 1) В. Власова та С. Кульчицького [13]; 2) О. Пометун та Н. Гупана [14]. Зазначимо, що найсуттєвішими ознаками указаних підручників є оптимально відібраний історичний зміст та добре сконструйований методичний апарат, які поєднують новітні досягнення історичної та методичної науки з компетентнісним підходом до навчання учнів історії. І це зрозуміло, адже автори – відомі українські вчені в галузі методики навчання історії та одні з фундаторів українського підручникотворення.

Проведений нами аналіз указаних підручників історії України для учнів 10 класу свідчить, що вони містять елементи, необхідні для формування як компонентів ПІК, так і їх структурних одиниць (когнітивного, діяльнісного, мотиваційно-ставленнєвого). Зупинимось на цьому детальніше.

Хронологічний складник ПІК є унікальним, характерним саме для такої предметної компетентності. Він сприяє пізнанню учнями минулого як закономірного процесу, який розвивається в часі й просторі [6, с. 20]. Знайомство учнів з хронологією – це один із перших кроків вивчення історії, адже остання вписана у час – встановивши час подій та їх послідовність, історики спроможні не лише з'ясувати зв'язок із попередніми та наступними подіями, визначити причиново-наслідкові зв'язки, виявити закономірності, а й відтворити істинний перебіг події, реконструювати минуле [7, с. 3].

Серед основних форм роботи учнів із хронологією, що запропоновані в аналізованих нами підручниках, виокремимо завдання на хронологічне упорядкування документів, ілюстрацій, карт; використання фрагментів історичних джерел з одиницями інформації для локалізації подій. Такі пізнавальні завдання розвивають уміння учнів виявляти етапи історичних подій та процесів, сутнісні ознаки

історичного періоду/етапу; визначати місце події в загальному хронологічному контексті; оцінювати аргументованість й обґрунтованість періодизацій історичних процесів; продукувати часові асоціації; складати власну періодизацію історичного процесу [8].

Наведемо приклад формулювання такого пізнавального завдання:

Проаналізуйте подану таблицю періодизації української історії у XX ст. Які нові для вас поняття вона містить? Установіть синхронність подій. Обговоріть, за якими критеріями розроблено цю періодизацію [14].

Через роботу учнів з представленими у підручниках комплексами карт, що розкривають основні періоди та чільні події історії України першої половини XX ст., формується просторовий складник ПК. Адже кожна карта унаочнює навчальний матеріал, слугуючи джерелом історичної інформації та стимулюючи критичне й творче мислення десятикласників.

Приміром, це такі типи завдань:

Проаналізуйте карту. Про які проблеми внутрішньої та зовнішньої політики держави вона свідчить?

Покажіть на карті зміни ліній фронту / територіально-адміністративного устрою тощо, установіть причиново-наслідкові зв'язки між подіями та зазначеними змінами.

За допомогою карти підготуйте повідомлення про становище українських земель у грудні 1917 – травні 1918 рр. Оберіть експертну групу, яка оцінюватиме доповіді груп за планом: 1. Чи точно визначено території (лінії просування військ тощо)? 2. Які міста, території були охоплені певними подіями? 3. Чи правильно визначено події, що відбулися упродовж зазначеного періоду (подія, дата, місце)? [13].

Покажіть на карті місця подій і поясніть їх перебіг і наслідки; які події / процеси розгортались на території краю [14].

Загальновідомо, що будь-яка компетентність учнів ефективно формується, розвивається й виявляється в діяльності. Системи пізнавальних завдань, представлені в підручниках історії обох авторських колективів, засновані на діяльностному підході та передбачають організацію взаємодії та взаємонавчання учнів на уроках із предмета. Ті чи ті пізнавальні завдання автори пропонують виконувати в парах, трійках чи малих групах, де учні співпрацюють, створюючи колективний продукт через колективно розподілену працю. Так, звертаючись до учнів із переднім словом, автори підручника В. Власов та С. Кульчицький зазначають: «Завдання, які радимо виконувати в парах, спонукають до розмірковування, навчають порівнювати, аналізувати, робити висновки. У тих завданнях, які запропоновано виконувати в групах, здебільшого передбачено пошук відповіді на дискусійні запитання. Обговорення цих питань привчатиме прислухатися до думки інших, поважати її, бути толерантними до тих, хто не поділяє ва-

ших поглядів. Дискусійні запитання – це ще й можливість спроектувати минуле в майбутнє, порівняти різні підходи, протилежні оцінки, що притаманне історії як науці» [13, с. 8]. Пізнавальні завдання виступають стрижнем тої чи тої інтерактивної вправи, приміром обговорення дискусійних (спірних) питань.

У підручниках історії України знаходимо також пізнавальні завдання, для виконання яких учні мають залучити кілька джерел. Приклад такого типу завдання: *Проаналізуйте карту. Відповідно до наведеного документа покажіть та опишіть зони інтересів країн / військові дії / економічні процеси.*

Проблема формування інформаційного складника історичної компетентності є різновекторною, як і саме вихідне поняття [6, с. 36]. Історичні знання акумулюють як інформацію про факт та пов'язані з нею емоції. Вони є не лише інформацію про зовнішній бік подій, процесів, явищ, а й про їхню сутність та логіку розвитку [9, с. 70].

Виявлене нами реальне поєднання історичного змісту і діяльнісного компоненту в аналізованих підручниках з історії України дають змогу стверджувати, що результатом такої обопільності є розвиток в учнів уміння аналізувати й систематизувати історичну інформацію, інтерпретувати її зміст, визначати надійність джерел, виявляти їх контрверсійний характер, критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів тощо. Добираючи текстові джерела до тої чи тої теми, автори підручників використовують офіційні й нормативні документи, публіцистичні твори, свідчення безпосередніх учасників подій тощо.

Подивимося, як автори формулюють завдання, що розвивають інформаційний складник ПІК (зокрема, при роботі учнів із текстовим джерелом):

1) Проаналізуйте документ за запитаннями.... 2) Які рядки документа свідчать про...? 3) Якими, на вашу думку, є справжні причини подій /явищ / процесів / успіхів / поразок? [13].

Наведемо приклади типів пізнавальних завдань, спрямованих на опрацювання учнями візуальних джерел:

Роздивіться фотографії / плакати / карикатури. Про які почуття і настрої говорять обличчя, постаті і жести людей? Які нові явища соціального життя зображені? Який символічний зміст вкладав автор у зображення? Яке ставлення до явищ та процесів намагався сформувати в глядачів? Поміркуйте, з якою метою пропагандисти використовували відповідні сюжети.

Який символічний зміст вкладав автор у зображення? Яке ставлення до явищ та процесів намагався сформувати в глядачів? Які пропагандистські ідеали доби втілено в плакатах? [13].

Відмітимо й те, що методичний апарат обох підручників орієнтує десятикласників на роботу з різними видами джерел, наприклад:

1) Про які суспільні явища, ви дізналися з фрагментів джерел та фотодокументів? Наведіть по кілька цитат з джерел на підтвердження своїх мір-

кувань. На основі біографічної довідки, фотографій, уривків з документів та відомостей з попередніх тем підготуйте розповідь за планом [13].

2) Проаналізуйте джерела й поставте до кожного з них не менше 3-4 відкритих запитань, які допоможуть зрозуміти інформацію, що міститься в ньому. Запропонуйте однокласникам дати відповіді на запитання [14].

Зазначимо, що доцільність використання візуалізації навчальної інформації зумовлена необхідністю врахування когнітивних особливостей сучасного покоління учнів та потребою компактного подання навчального матеріалу у найбільш зручному для їхнього сприйняття, розуміння, засвоєння і запам'ятовування [15, с. 145]. Візуалізація в навчанні учнів ліцею історії уможливує розв'язання низки педагогічних проблем, серед яких такі: трансформація складного навчального матеріалу в зрозумілий, доступний учням при збереженні його наукового характеру; розвиток пізнавального інтересу учнів до історії як предмета; організація дослідницької діяльності учнів на уроках і поза ними; підвищення практико орієнтованої спрямованості навчання учнів історії; створення умов для неформального засвоєння учнями змісту навчання та набуття ними глибоких системних знань.

Прикладом, що ілюструє цю думку, може бути таке завдання [13, с. 206]:

Яким подіям та явищам присвячено тогочасні плакати?

Оберіть дієслова, що окреслюють мету, з якою ці плакати створено: 1) агітувати; 2) пронагувати; 3) рекламувати; 4) інформувати; 5) сприяти гуртуванню за; 6) сприяти гуртуванню проти; 7) формувати ставлення до фактів, що відповідає ідеології; 8) засуджувати; 9) викликати несприйняття і ненависть. Свій вибір обґрунтуйте деталями плакатів та історичними фактами.

Одною з основних проблем шкільної історичної освіти залишається формування в учнів уявлень, понять, зв'язків і тенденцій розвитку суспільства, що, своєю чергою, є логічним складником ПІК. Сформований логічний складник виявляється в таких уміннях учнів: визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій, явищ і процесів; ставити (формулювати) запитання та шукати відповіді на них; розуміти множинність трактувань минулого, зіставляти різні його інтерпретації [16]; аргументувати власний погляд на проблеми минулого і сучасності [4, с. 183]. Реалізація означених завдань досяга-

ється через різні структурні одиниці підручників історії України як-от: тлумачення понять і термінів, виокремлені в особливий спосіб; запитання і завдання рубрик на кшталт «Перевірте, чого навчилися з теми»; тести, подані за QR-кодом тощо.

На розвиток логічного складника ПІК спрямовані також пізнавальні завдання до різних джерел, наприклад, такі:

1) *Підтвердіть фактами, або спростуйте.... Сформулюйте 3-4 тези про історичну роль.... Зробіть висновок про.... Порівняйте / проаналізуйте / сформулюйте суть подій, явищ, процесів....* [13].

2) *Порівняйте / проаналізуйте / висловіть аргументоване судження.... Проаналізуйте статистичні показники. Зробіть висновки про економічне становище в Україні* [14].

Якщо мова йде про компетентнісно орієнтовану навчальну книгу з історії, то особливої уваги заслуговують пізнавальні завдання, які передбачають осмислення документів із застосуванням учнями прийомів критичного мислення. Наприклад, це завдання такого змісту:

Що в документі свідчить про підміну понять? Чому в документі немає покликань на тексти міжнародних документів, двосторонніх міждержавних угод? Для кого складено документ? Які фрази у тексті свідчать, що документ розрахований на радянського адресата? Доведіть, що текст документа є пропагандистським. Порівняйте стиль текстів. Який з документів містить конкретні факти? Наскільки документи є упередженими? На підставі чого ви зробили цей висновок? [13].

Конкретними прикладами можуть слугувати такі завдання [14, с. 17; с. 27] (мал. 1, 2):

Які основні ідеї документа? Чому лідери СВУ пов'язують майбутнє України з «розбиттям Росії у війні»? Чи можна погодитися із цим твердженням? Чому?

З програмного документа СВУ «Наша платформа»

У Союзі стоять на позиції державної самостійності українського народу, а реалізацію своїх стремлінь зв'язують з розбиттям Росії у війні.

Національно-політичною платформою Союзу є державна самостійність України. Формою правління... має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішнім устроєм політичним, однопалатною системою законодавства, громадянськими, мовними і релігійними свободами. У разі прилучення до Австрії українсько-російської території, Союз буде обстоювати створення з усіх земель, заселених українським народом в Австрії, автономного краю.

мал. 1

На основі аналізу даних таблиці поясніть, чим були обумовлені такі зрушення та до яких наслідків у суспільстві вони призводили.

Динаміка зростання цін на продовольчі продукти в підросійській Україні

Продукти	1914 р.	1916 р.	% зростання
	за фунт у копійках		
Пшениця	2,5	6,0	240,0
Цукор	14,0	40,0	280,0
Крупа гречана	4,0	10,8	270,0
М'ясо	15,0	60,0	400,0
Олія рослинна	14,0	46,0	330,0

мал. 2

Освітній вимір України базується на загальнолюдських цінностях, основних цінностях та ідеях європейського демократичного суспільства. Сьогодні йде процес становлення системи інтегрованих знань, при оволодінні якими створюються умови для розвитку в особистості ціннісних орієнтацій та вмій, необхідних для життєдіяльності в сучасному європейському співтоваристві [17, с. 7].

Актуальність аксіологічних вимірів обґрунтована необхідністю розвивати в учнів особистісне ставлення до подій, явищ і процесів суспільного життя, формувати їхній досвід емоційно-оцінної діяльності, спроможність визначати й посідати активну життєву позицію та робити свідомий вибір, здатність оцінювати способи подолання соціальних, світоглядних та міждержавних конфліктів, визначаючи їх позитивні і негативні наслідки [18, с. 3-4].

На формування в учнів аксіологічного складника ПІК спрямовані системи пізнавальних завдань до різних джерел, представлені в підручниках, наприклад:

1) *Чи співчуваєте ви зображеним на фотографії людям? Можливо, у вас виникають інші відчуття, які саме? Оцініть за зовнішнім виглядом робітників реальні умови їхньої праці. Поміркуйте, у чому цінність джерела саме для вас, стисло викладіть своє ставлення до подій або діячів, згаданих у джерелі. Якому з двох документів ви довіряєте більше? Чому? Визначте, як автор ставиться до подій, про які розповідає, чому саме так? Оцініть політику.... Свої міркування повідомте класу за алгоритмом: ми вважаємо...; тому що...; отже [13].*

2) *Яким було ставлення населення й політиків до війни / революції? Якою би була ваша позиція щодо війни / революції, якщо б ви жили тоді на цій території? Чому? [14].*

Пізнавальні завдання такого типу забезпечують рефлексивний характер уроку історії, сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання предмета, формуванню їхніх ставлень і поглядів стосовно історичних подій та постатей.

Обсяг статті не дає змоги представити багато прикладів конкретних пізнавальних завдань до тих чи інших тем, представлених в аналізованих нами підручниках історії України для учнів 10 класу. Утім, доходимо висновку, що практично всі завдання у підручниках обох авторських колективів сукупно і системно формують хронологічний, просторовий, інформаційний, логічний складники ПК. Окремо слід зауважити на завданнях щодо формулювання ставлень, поглядів і оцінних суджень учнів, які є виявами сформованого аксіологічного компонента ПК.

Висновки. Компетентісно орієнтований підручник історії виступає сучасною моделлю навчання учнів предмета. До основних завдань такого підручника віднесемо сприяння розвитку інтелектуальних здібностей та особистісних якостей учнів, їхньої мотиваційної сфери, формування ціннісних орієнтацій та особистісних смислів. Це забезпечує розвиток компетентностей учня ліцею, що виступає підґрунтям його активної життєдіяльності в сучасному світі [4, с. 175].

Перед шкільною історичною освітою в ліцеї стоїть низка завдань, серед яких: «поглиблення інтересу до історії як сфери знань і навчального предмета, розвиток мисленевих здібностей та умінь, необхідних для розуміння сучасних викликів; набуття системних знань про факти, події, явища, тенденції в Україні та світі ХХ–ХХІ ст. з позицій: цінності життя людини, досвіду українського державотворення, утвердження єдності й соборності Українського народу, значення європейських культурних і правових традицій для суспільних процесів в Україні; розвиток історичного, критичного та творчого мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу, проблеми, що стоять перед країною та світом...; долучення до духовних і культурних надбань і цінностей, історико-культурних традицій українського й інших народів...» [19].

Реалізація означених програмових завдань потребує сучасного інноваційного підручника історії, ґрунтованого на компетентісному підході до навчання учнів, зміст якого акцентований на практичній значущості набутих знань та продуктивності освітнього результату. Такий підручник має уможливлувати засвоєння учнями необхідного й достатнього обсягу історичних знань, розвиток умінь їх практичного застосування в навчальних і життєвих ситуаціях, формування ціннісних орієнтацій і власних поглядів на історичний процес.

Подальші науково-методичні розвідки слід спрямовувати на визначення критеріїв компетентісно орієнтованого підручника історії, з'ясування вимог до змісту, типів, форм пізнавальних завдань, що сприяють розвитку предметної історичної компетентності учнів, розбудову системи компетентісно орієнтованих пізнавальних завдань та ін.

Література

1. Нова українська школа: основи Стандарту освіти, Львів, 2016. [Електронний ресурс]. Доступно: [http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1/upload/1/nova%20schkola%20\(rantone%208703%20C\)-ilovepdf-compressed.pdf](http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1/upload/1/nova%20schkola%20(rantone%208703%20C)-ilovepdf-compressed.pdf). Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
2. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
3. Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів [посібник], Київ, Україна, Педагогічна думка, 2016.
4. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С., Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник, Київ, Україна, ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
5. С. Е. Трубачева, «Дидактичні особливості компетентнісно орієнтованого підручника для основної школи», Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць, Київ, Україна, Педагогічна думка, Вип. 16, с. 424-431, 2016.
6. Ю. Б. Малієнко, Методика компетентнісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі: методичний посібник, Київ, Україна, ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
7. В. С. Власов, «Історичні карти в навчанні історії», Практичний довідник учителя історії, Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання», №2 (10), с. 11-12, 2013.
8. Д. Л. Десятов, Формування хронологічної компетентності учнів в процесі навчання історії. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://historymoippo.blogspot.com/2013/02/blog-post.html>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
9. Т. В. Малецька, «Когнітивний розвиток як чинник формування хронологічних знань підлітків в процесі вивчення історії», Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Психологія і педагогіка, Випуск 24, с. 67-71, 2013.
10. П. В. Мороз, І. В. Мороз, Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник, Київ, Україна, ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
11. С. Д. Максименко, Загальна психологія, Навчальний посібник, Київ, Україна, Центр учбової літератури, 2008.
12. О. І. Пометун, Г. О. Фрейман, Методика навчання історії в школі, Київ, Генеза, 2005.
13. В. С. Власов, С. В. Кульчицький, Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти, Київ, Україна, Літера ЛТД, 2018.
14. О. І. Пометун, Н. М. Гупан, Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти, Київ, Україна, УОВЦ «Оріон», 2018.
15. Н. В. Житеньова, «Технології візуалізації в сучасних освітніх трендах Технології візуалізації в сучасних освітніх трендах», Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету, Випуск 2, с. 144-157. 2016.
16. Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.

17. «Концепція змісту освіти для європейського виміру України, Програма навчального курсу «Європейські студії» для загальноосвітніх шкіл», Інформаційний бюлетень проекту Міжнародного фонду «Відродження», Київ, Україна, 2004.
18. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.
19. Історія України. Всесвітня історія. 10-11 класи, Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. Дата звернення: Жовтень 10, 2019.

References

1. New Ukrainian School: Foundations of the Education Standar. Lviv, 2016. [online]. Available: [http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1/upload/1/nova%20schkola%20\(pantone%208703%20C\)-ilovepdf-compressed.pdf](http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1/upload/1/nova%20schkola%20(pantone%208703%20C)-ilovepdf-compressed.pdf). Accessed on: Oct., 10, 2019. (in Ukrainian).
2. The Law of Ukraine “On Education”. [online]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Accessed on: Oct., 10, 2019. (in Ukrainian).
3. Examination of school textbooks: instructional and methodological materials for examination of electronic versions of draft textbooks for students of the 8th form of secondary schools [a handbook], Pedahohichna dumka, Kyiv, Ukraine, 2016. (in Ukrainian).
4. O. I. Pometun, N. M. Hupan, V. S. Vlasov, Competently oriented methodology of teaching history in primary school: a manual, Kyiv, Ukraine, TOV “KONVI PRINT”, 2018. (in Ukrainian).
5. S. E. Trubacheva, “Didactic features of a competently oriented textbook for a primary school”, Problemy suchasnoho pidruchnyka, Vyp. 16, Pedahohichna dumka, Kyiv, Ukraine, 2016. (in Ukraine).
6. Yu. B. Maliienko, Methods of Competently Oriented Learning World History in Grade 7: a manual, ienko. a manual, Kyiv, Ukraine, TOV “KONVI PRINT”, 2018. (in Ukrainian).
7. V. Vlasov, “Methods of formation of chronological and cartographic skills at the lessons of Ukrainian history”, Biblioteka zhurnalu “Istoriia i suspilstvoznavstvo v shkolakh Ukrainy: teoriia ta metodyka navchannia”, Kyiv, Ukraine, 2013. (in Ukrainian).
8. D. L. Desiatov, Formation of chronological competence of students in the process of history teaching. [online]. Available: <http://historymoippo.blogspot.com/2013/02/blog-post.html>. Accessed on: Oct., 10, 2019. (in Ukrainian).
9. T. V. Maletska, “Cognitive development as a factor in the formation of chronological knowledge of adolescents in the process of studying history”, Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”, Psykhologhiia i pedahohika, Vyp. 24, 2013. [online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_24_16. Accessed on: Oct., 10, 2019. (in Ukrainian).
10. P. V. Moroz, I. V. Moroz, Research activity of students in the process of teaching world history in primary school: a manual, Kyiv, Ukraine, TOV “KONVI PRINT”, 2018. (in Ukrainian).
11. S. D. Maksymenko, General Psychology. Navchalnyi posibnyk, Kyiv, Ukraine, Tsentр uchbovoi literatury, 2008. (in Ukrainian).

12. O. I. Pometun, H. O. Freiman, *Methods of teaching history at school*, Kyiv, Ukraine, Heneza, 2005. (in Ukrainian).
13. V. S. Vlasov, S. V. Kulchytskyi, *History of Ukraine (standard level): pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*, Kyiv, Ukraine, Litera LTD, 2018.
14. O. I. Pometun, N. M. Hupan, *History of Ukraine (standard level): pidruch. dlia 10 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity*, Kyiv, Ukraine, UOVTS "Orion", 2018.
15. N. V. Zhytienova, "Visualization technologies in current educational trends", *Vidkryte osvितne e-seredovyshche suchasnoho universytetu*, Vyp. 2, Ukraine, 2016. [online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2016_2_13. Accessed on: Oct., 10, 2019. (in Ukrainian).
16. *History of Ukraine. World History. 5-9 classes. Navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv*. [online]. Available: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>. Accessed on: Oct., 10, 2019. (in Ukrainian).
17. *The concept of the education content for the European dimension of Ukraine / Prohrama navchalnoho kursu "Yevropeiski studii" dlia zahalnoosvitnikh shkil*, Informatsiinyi biuletен proektu Mizhnarodnoho fondu "Vidrodzhennia", Kyiv, Ukraine, 2004. (in Ukrainian).
18. *State standard of basic and complete secondary education*. [online]. Available: [http://mon.gov.ua/content/Osvita/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/Osvita/post-derzh-stan-(1).pdf). Accessed on: Oct., 10, 2019. (in Ukrainian).
19. *History of Ukraine. World History. 10-11 classes. Navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv*. [online]. Available: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. Accessed on: Oct., 10, 2019. (in Ukrainian).

Татьяна Ремех, кандидат педагогических наук, заведующая отделом обществоведческого образования Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

РАЗВИТИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ДЕСЯТИКЛАССНИКОВ СРЕДСТВАМИ УЧЕБНИКА ИСТОРИИ УКРАИНЫ

В статье раскрываются задачи и функции современного учебника истории для учеников лицея. Сформулировано, что компетентностно ориентированный учебник является моделью обучения, основанного на компетентностном подходе. Отмечены концептуальные основания конструирования и особенностей компетентностно ориентированного учебника как основного средства обучения десятиклассников истории. Обоснованы возможности учебника для формирования предметной исторической компетентности учащихся в совокупности хронологического, пространственного, информационного, логического и аксиологического компонентов. Приведены примеры задач учебников истории Украины, позволяющие развивать компоненты предметной исторической компетентности.

Ключевые слова: компетентностный подход; компетентностно ориентированный учебник; предметная историческая компетентность; учебник истории Украины.

Tatiana Remekh, Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Social Studies of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

DEVELOPMENT OF HISTORICAL COMPETENCE OF THE STUDENTS OF THE 10TH GRADE BY MEANS OF UKRAINIAN HISTORY TEXTBOOK

The article reveals the tasks and functions of a modern history textbook. The didactic support of implementing the updated education content sets the task of creating a new generation of school textbooks, designed on competence-based principles, which ensure individualization of learning and promote the creative development of the individual.

It is stated that a competence-oriented textbook is a model of an educational process based on the competence-based approach. It reflects the goals, content, forms and methods of learning and enables them to be put into practice. It has been established that a competence-oriented textbook should focus on the practical importance of the students' knowledge and productivity of the educational result.

We consider that the main tasks of the competence-oriented history textbook are facilitation of the development of intellectual skills and personality traits of students, their motivation, enhancing value orientation and personality features. It ensures the development of competences of lyceum students and is a basis for their active life in the modern life.

It is underscored on the conceptual foundations of design and the features of a competence-oriented textbook as the main means of teaching history for students. Possibilities of the textbook for development of historical competence of students in a set of chronological, spatial, informational, logical and axiological components are determined.

Examples of the tasks included in the textbooks of history of Ukraine by two copyright collectives are given; they allow the formation / development of these components of the core historical competence.

Keywords: competence-based approach; competence-oriented textbook; core historical competence; Ukrainian history textbook.